

Catedra de istoria medicinei a I.M.F. din Iași (cond.: șef de lucrări, C. Romanescu)

NOTE MEDICO-ISTORICE REFERITOARE LA DOMNIA LUI DESPOT VODĂ (1557—1563)

C. Romanescu

Ultimele decenii au contribuit la elucidarea unor aspecte importante ale culturii românești legate de numele lui *Despot Vodă*, domnitor al Moldovei între anii 1557—1563. Datorită în special, studiilor întreprinse de Șt. *Bărsănescu*, (1, 2), personalitatea lui *Despot Vodă* apare într-o nouă postură. Probabil, așa cum menționează N. *Iorga* (4) imaginea acestui domnitor a fost deformată ca urmare a reacției violente provocată de tendințele sale de reformă religioasă.

Din punct de vedere medico-istoric sînt interesante unele fapte concrete și unele supoziții legate de această perioadă. Ele pornesc de la o etapă foarte semnificativă pentru conturarea personalității lui *Despot*, aceea a studiilor sale medicale urmate la Montpellier. Sub numele său oficial de *Jacobus Basicos Marchetti*, devenit în Franța *Yacques de Marchetti, Despot* (viitorul domn) nu a absolvit Facultatea de medicină din Montpellier, deși timp de patru ani a promovat obiectele de studiu. Nu poate fi însă exclus faptul, că în aventuroasa sa existență de mai tîrziu, nu și-a continuat totuși studiile la o altă universitate. El figurează ca student la Montpellier pînă în anul 1552 (3). Elev al profesorilor de renume mondial *Rondelet* și *Saporta*, studentul medicinist *Marchetti* reprezenta prototipul tînarului de mari aspirații umaniste. Poliglot (cunoștea limbile latină, greacă, franceză, germană, maghiară și română), avînd vaste relații cu lumea intelectuală a timpului, bun prieten cu celebrul *Melanchton*, acest cavaler rătăcitor pleacă în 1553 la Saint Germain, Bruxelles și Mansfeld de unde, datorită lui *Melanchton*, ajunge în 1554 la curtea lui *Carol Quintul* Călătorește în anii următori în Germania și Danemarca, iar în 1556 este numit profesor de matematici la Universitatea din Rostock. Prin intermediul regelui *Sigismund-August*, folosind împrejurările unei dubioase legături de rudenie cu *Ruxandra*, soția lui *Lăpușneanu* și susținut de magnați din Transilvania devine domn al Moldovei între anii 1557—1563 (4).

Cu toate discuțiile privitoare la personalitatea sa *Despot Vodă* rămîne în istorie ca întemeietor al gimnaziului de la Cotnari denumit „Schola latina“, înființat în 1562.

Multe secole în mod minimalizant — „Schola latina“ a fost privită de istorici cu multă subiectivitate. Dar, așa cum susține Șt. *Bărsănescu* (1) se uită că Iacob Eraclide *Despot*, a fost un om de mare cultură, autor al unor lucrări din care nu s-au păstrat decît două: 1. De Morini quod Teruana vocant, și 2. Artis militaris libri quattuor (recent descoperită, parte în Biblioteca Națională din Viena, parte în Biblioteca din Varșovia).

Contemporanul său *Melanchton* (1) îl aprecia astfel: „ar fi greu de găsit cineva care să poată fi comparat cu el în cunoștințe“.

Lăsînd la o parte aspectele biografice contradictorii ale lui Despot *Eraclide*, subliniem că, datorită lui, în Școala de la Cotnari s-a predat, începînd cu 1562, pentru întîia oară în Moldova, un curs de fizică (în care se includeau și noțiuni de „biologie“) (1).

Influența acestui spirit de predare este greu de contestat Facultății de medicină din Montpellier și fostului său student, silit să o părăsească abia cu un deceniu în urmă.

Din cercetările lui Șt. *Bărsănescu* reiese că „Schola latina“ de la Cotnari, a fost primul gimnaziu românesc, cu o viață de peste 100 de ani, fiind principala sursă de culturalizare a Moldovei.

Cel mai cunoscut profesor al Școlii de la Cotnari este Johann *Sommer*, adus de *Despot* din occident. *Sommer* poet, autor al unui număr de elegii, ne transmite cîteva date cu privire la unele aspecte medico-sanitare:

Astfel, din Elegia a IX-a a lui *Sommer* aflăm că, la țară, în Moldova, hrana este rea și rău pregătită, îmbolnăvind stomacul.

— Bătrîneța soldaților este săracă, neexistînd un sistem de asistență.

În Elegia a XI-a *Sommer* relatează:

— tinerii moldoveni practică frecvente exerciții de educație fizică și militară,

— practică sportul alergăturilor de cai,

— organizează jocuri sportive cu reprezentatii de luptă, alergări de cai și aruncări de lance.

În Elegia a XII-a, *Sommer* afirmă:

— în Moldova se obține foarte ușor divorțul, o serie întreagă de familii se descompun pentru cauze neînsemnate, astfel se ajunge la a treia și a patra căsătorie. În Elegia a XIV-a se descriu leagănele de adormit copiii după un model pare-se specific, pe atunci, acestei provincii.

Este probabil că lui *Despot Vodă* îi datorăm aducerea în Moldova, a unor cărți medicale de mare importanță. Într-adevăr, se știe că el a întemeiat, comitent cu Schola latina, tot la Cotnari, o mare bibliotecă, pentru adăpostirea căreia a construit și un local special, bine asigurat contra furturilor, deoarece avea cărți extrem de scumpe, cele mai multe dintre ele fiind evaluate în aur „cît o moșie“ (1).

Moartea violentă a lui Iacob *Eraclide Despot* a dus la împrăștierea acestui tezaur, astfel că aceste cărți astăzi nu se mai găsesc. Dar, în Biblioteca centrală din Iași, în fondul de cărți vechi, se găsește volumul de medicină a lui *Pedanius Dioscurides*, tipărit la Paris în 1549 și care, după unele însemnări făcute cu cerneală roșie, atestă a fi fost citit și adnotat de *Despot Vodă* (1), (este scrisul lui). Este probabil una din cărțile fostei Bibliotecii de la Cotnari (*Pedanius Dioscuridis libri octo graece et latine de medicinali materia*, 784 pagini).

Există de asemenea o *Cosmografie* a lui *Münster* (1541, 1428 pagini, cu adnotări similare), precum și alte volume: de matematică, filozofie etc. din aceeași epocă, care par să fi aparținut fie domnitorului, fie bibliotecii școlii sale.

Acest moment (1562) de reflectare a luminii de la Montpellier în Moldova, a fost considerat, pînă acum cîteva ani, ca un simplu accident (5). Studiile laborioase întreprinse în ultimul deceniu, au evidențiat însă, că opera umanistului care învățase la Montpellier a avut o influență de lungă durată în Moldova, Schola latina funcționînd peste un secol (Șt. *Bărsănescu*), și creînd o tradiție științifică care a culminat mai apoi cu celebra *Academie Domnească* de la Iași.

Este de reținut încă un fapt și anume intenția absolut certă a lui *Despot Vodă* ilustrată prin multe scrisori și documente (1, 4) de a întemeia la Suceava o Academie de Științe în înțelesul universitar al noțiunii în circulație pe atunci. Pentru a realiza acest plan, amintit în mod repetat și subliniat de multe ori, *Eraclide Despot* a chemat în Moldova câțiva profesori de prestigiu internațional, promițându-le lefuri foarte mari și condiții de lucru atrăgătoare (1563) (1, 4).

Savanții invitați ca profesori ai proiectatei Academii au fost *Gasparus Peucerus*, fost rector al Universității din Wittenberg, *Georg Ioachimus Rhaeticus* fost asistent al lui *Copernic* și profesor la Wittenberg, Nürenberg, Praga și Cracovia și *Lestarch Hermodor*, din Chios fost profesor al lui *Eraclide* în jurul anilor 1544 (1).

De observat că dintre acești trei savanți umaniști, *Peucerus* și *Hermodor* au fost medici practicieni (1).

De aici rezultă o supoziție, care pare întemeiată, și anume aceea că este probabilă intenția lui *Despot* — atât de perseverent în a aduce în special medici vestiți — de a înființa (la proiectata sa Academie) o secție de medicină. Altfel ar fi căutat, cu vastele sale relații, alți specialiști.

Moartea l-a împiedicat să-și îndeplinească proiectul, căruia însă îi realizase toate premisele în 1562.

Cu *Despot Eraclidul* se încheie un episod care, cu timpul, este posibil să capete semnificații tot mai interesante pentru istoria medicinei din România.

Sosit la redacție: 19 iunie 1968.

Bibliografie

1. BĂRSĂNESCU ȘTEFAN: Schola latina de la Cotnari. Biblioteca de Curte și proiectul de Academie al lui *Despot Vodă*; București, 1957. Litografia și tipografia învățămîntului; 2. CANTACUZINO J., COPELMAN L. S.: Les premiers moments dans l'histoire de relations de l'École de Montpellier avec les institutions roumaines. Communication présentée au XVI-e Congrès international d'histoire de la médecine. Montpellier, Septembre 1958; 3. IZSÁK S.: Étudiants roumains de jadis a l'Université montpellieraine. Communication présentée au XVI-e Congrès international d'histoire de la médecine. Montpellier, Septembre 1958; 4. IORGA NICOLAE: Cercetări noi la Cotnari București 1936; 5. PRUTEANU PAUL Dr. Médecins français en Moldavie au cours de XVIII-e et de la première moitié du XIX-e siècle. Communication présentée au XVI-e Congrès international d'histoire de la médecine. Montpellier, Septembre, 1958.